

Borgholms kyrkogård

Borgholms församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2006

Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
Ölandsresenärer	6
BORGHOLMS KYRKOÅRD	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	10
Beskrivning av enskilda områden med kulturhistorisk bedömning	15
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOÅRDEN I DESS HELHET	21
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Cecilia Ring och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravningsbredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydiskandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Møre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinariedom, inom Linköpings stift. Ordinariedomerna inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinariedomerna. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Møre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

Ölandsresenärer

Öland tilldrog sig tidigt uppmärksamhet från antikvariska myndigheter och historiskt intresserade. De ålderdomliga medeltida kyrkorna, varav flera fanns kvar in på 1800-talet, samt den stora mängden av förhistoriska lämningar gjorde ön till ett spännande resmål. Somliga reste på uppdrag, andra av egen vilja och intresse. Resorna dokumenterades i dagböcker och anteckningar. I detta material finns rikligt med uppgifter om kyrkobyggnaderna, inventarier, fornlämningar m.m. Däremot finns få uppgifter om kyrkogårdarna. Flertalet av de tidiga ölandsresenärerna var dock duktiga tecknare och deras bilder kan idag lämna många värdefulla uppgifter om hur den kyrkogård som omgav kyrkan

såg ut. Det är först med Gunnar Håkanssons "Öländska personminnen", där flera av de äldre öländska gravvårdarna finns dokumenterade, samt Ragnild Boströms skrifter i serien "Sveriges kyrkor, Öland" som mera omfattande skriftlig dokumentation om kyrkogårdarna förekommer. "Sveriges kyrkor, Öland" finns inte för öns samtliga kyrkor men i de fall de har utgivits finns ett kapitel om kyrkogården som berättar deras historia från 1500-talet fram till mitten av 1900-talet. I rapporterna från inventeringen av Ölands kyrkogårdar hänvisas till flera ölandsresenärer. Här följer en kort presentation av de mest betydelsefulla personerna och deras arbeten.

Jonas Haquini Rhezelius

J H Rhezelius gjorde 1634 en antikvarisk inventeringsexpedition på Öland och i östra Småland. Resan gjordes på uppdrag av Kammarkollegiet. Sverige hade börjat växa fram som en stormakt i norra Europa och en stormakt krävde naturligtvis en storslagen historia. Rhezelius anteckningar och bilder från resan förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

Petrus Frigelius

Petrus Frigelius var präst och en stor del av sitt liv verksam i Madesjö socken. Under somrarna 1746-55 reste han runt på Öland och dokumenterade av eget intresse bl.a. öns kyrkor. Han var den förste som gjorde avbildningar även av kyrkornas norrsida. Teckningarna återger noggrant olika detaljer, men har fel proportioner.

Nils Isak Löfgren

N I Löfgren var som präst verksam i bl.a. Högsby 1860-81. Han var även fornforskare och mycket intresserad av Öland i en tid då många av öns medeltida kyrkor revs eller byggdes om. Hans skicklighet som tecknare gjorde också att han på många församlingars uppdrag mätte upp den gamla kyrkan och uppgjorde ritningar för en ny.

Abraham Ahlqvist

A Ahlqvist var verksam som präst i Runsten 1827-44. Han var god vän med N I Löfgren som han träffade första gången 1818. Ahlqvist utgav boken Ölands historia och beskrivning där Löfgren bidragit med texter och teckningar. Arbetet hade påbörjats av Ahlqvists far och det blev för sonen en mycket viktig uppgift att fullfölja det arbetet. A Ahlqvist ligger idag begravd på Runstens kyrkogård.

BORHOLMS KYRKOÅRD

Fastighetsbeteckning: Passaden 2:1, Köpings (?) socken, Borgholms kommun, Ölands Norra härad, Kalmar län, Öland.

Befolkningstal: 2004: 3124 inv

Kyrkomiljön

Borgholms kyrkogård är belägen i nordvästra delen av staden. Platsen omges i norr av en strandremsa mot Kalmarsund, i öster av Kapelluddens camping, i söder av Sandgatan och Bäckmans park samt i väster av hamnområdet. Det som en gång var stadens utkant har nu blivit en del av stadsmiljön. Kyrkan ligger en bit ifrån kyrkogården vid torget. Denna typ av lösning med kyrka och kyrkogård en bit ifrån varandra blev vanlig i städerna under 1800-talet.

Kyrkan

Kyrkan i Borgholm började byggas 1872. Tidigare hade skolhuset använts som kyrkolokal. När en kyrka uppfördes byggdes den samman med en ny skolbyggnad. Arkitekt var Ernst Abraham Jacobsson, Stockholm, och byggmästare Chronwall, Kalmar. Den del som rymde skolan stod klar redan 1873 medan bygget av kyrkan drog ut på tiden eftersom det saknades pengar. År 1879 invigdes kyrkan av biskop Pehr Sjöbring, Kalmar. Stilen är nyromansk med strävpelare, rundbågefriser, blinderingar och tornets toureller. Tornet är placerat mitt på byggnadskroppen och koret är vänt mot öster. Exteriören har inte genomgått några stora förändringar. Interiört var kyrkan ursprungligen inredd i en tidstypiskt nyklassicistisk stil. Kyrkan renoverades 1935 men sitt nuvarande utseende fick den vid en ombyggnad 1960-61. Den nya inredningen ritades av arkitekten Carl Hampus Bergman. I samband med ombyggnaden blev den f.d. skolbyggnaden församlingshem. Denna del av byggnaden hade under 1900-talet använts till flera olika verksamheter.

Kyrkogårdens historik

Borgholm har idag en kyrka och en kyrkogård som båda stod klara 1879. Kyrkplatsen har ingen koppling till någon äldre kyrkobyggnad men på kyrkogården byggdes ett kapell under medeltiden. Dess exakta byggår är inte känt men kapellet ska ha varit helgat åt S:t Evald. Det omnämns första gången i biskop Brasks kapellförteckning från 1515 men uppgifterna inskränker sig till orden "Elavi in Borgholm". Byggnaden stod kvar relativt intakt ännu 1768 då den beskrevs av Petter Åstrand i boken *Beskrifning öfwer Öland*. Enligt Åstrand hölls gudstjänster i kapellet under den katolska tiden men någon närmare upplysning om när kapellet togs ur bruk finns inte. Byggnaden förföll och revs slutligen 1820. Året innan hade byggnaden, som nu förvandlats till en ruin, avritats av N I Löfgren. Enligt Löfgren var kapellet 14 alnar långt och 11 alnar brett. Bilden visar att kapellet hade höga gavlar samt en dörr och ett fönster. Det framgår också av bilden att kapellet varit omgiven av en kyrkogård med en mur omkring.

I närheten av Borgholm fanns ytterligare en kyrkplats nämligen Borgs kyrka. I det skriftliga källmaterialet omtalas kyrkan första gången 1346. Uppgifterna om kyrkan är knapphändiga. Det förefaller dock som att den under slutet av medeltiden övergick till att vara ett kapell som troligen tillhörde Räpplinge församling. Kapellet ska ha förstörts i samband med Kalmarkriget 1610. Därefter ska marken ha odlats upp. Kapellet återfanns och undersöktes 1971. Man fann då rester av byggnaden, gravar och fragment av gravvårdar. Under kapellet fanns flera gravplatser. De daterades från 1200-talet fram till dess kapellet förstördes. Man fann även flera gravar i ett område 12-13 meter från kapellet. Även resterna av en skalmur

påträffades 13 meter från kapellets södra vägg. Bland gravvårdarna fanns exempel på stavkorshällar och liljestenar som dateras till 1200-tal. Platsen vårdas idag. Gräset klipps och en ny mur har byggts. Denna markerar dock inte den ursprungliga kyrkogårdens gräns.

Det område som idag utgör Borgholm delas mellan de båda socknarna Räpplinge och Köping. Därför var det på dessa båda kyrkogårdar som innevånarna i Borgholm under lång tid begravdes. När samhället växte väcktes planerna på att bygga en egen kyrka och anlägga en kyrkogård. Så gjordes också. Kyrkogården stod klar 1879 och invigdes samtidigt som kyrkan. Till den nya kyrkogården hade redan 1868 flyttats grindstolpar som tidigare hade stått uppställda vid stadstullen i östra änden av Storgatan.

På 1920-talet gjordes en utvidgning av kyrkogården i norr. Tyvärr har inga ritningar kunnat återfinnas i det material som funnits tillgängligt vid arbetet med denna rapport. Därför går det inte att se hur man ursprungligen tänkte sig att ordna gravplatserna. Området låg i linje med den äldsta delen av kyrkogården. Troligen var flera gravplatser omgärdade och belagda med grus. Spår av detta kan man se vid de äldsta gravvårdarna i området.

På initiativ av Ivar Hylander genomfördes 1949 en inventering av kyrkogårdarna i Växjö stift. Arbete genomfördes med hjälp av en frågelista som skickades till församlingarna. Borgholms församling var en av dem som svarade. I svaren berättas att kyrkogården utvidgats åt norr 1930. Troligen har man här tagit fel på årtal och menar den utvidgning som gjordes på 1920-talet. På kyrkogården fanns planterade lindar och en del buxbomshäckar. Kyrkogården hade aldrig varit indela efter några bysamfälligheter. Däremot hade man en uppdelning i enskilda och allmänna gravplatser. Vid den här tiden var det dock ovanligt att någon begravdes på allmänlinjen. De gravkullar som fanns var av vanlig typ men det hade blivit vanligare att jämna till marken och belägga den med smågrus eller granitsingel. Gravvårdarnas utseende varierade men man hade infört en maxhöjd på en meter. Granit eller kalksten var det vanligaste gravvårdsmaterialet. Inga ålderdomliga gravvårdar fanns och inte heller något gravkapell.

Nästa utvidgning av kyrkogården gjordes 1950-51. Den nya delen ritades av arkitekt Erik Holmdahl och trädgårdsarkitekt Julius W. Cox och låg framförallt öster om utvidgningen från 1920-talet. I planen för den nya delen finns också en kort beskrivning av hur den äldre kyrkogården såg ut vid den här tiden. Kring varje gravplats fanns buxbomshäckar som trivdes mycket bra i det milda klimatet. Den del som kom till på 1920-talet låg inbäddad i vacker tallskog. Man ansåg att hela kyrkogården vara stämmningsfull med trädkronor som välvde sig som ett tak över platsen. I den nya planen beskrevs områdets läge samt hur man tänkte sig att spara remsor av tallskog som skulle fungera som skyddsplanteringar mot trävarulagret i sydväst. Det berättas också att Borgholms Krematorieförening hade planer på att bygga ett kombinerat krematorium och kapell på en udde 30 meter från strandkanten. Den mur som utåt omgärdade kyrkogårdsdelen från 1920-talet skulle vara kvar men en tre meter bred öppning skulle tas upp för att få kontakt med det nya området. Så blev det inte. Muren togs istället bort vilket gör att det idag inte finns någon distinkt gräns mellan de båda delarna av kyrkogården. Däremot byggdes en ny mur i nordost och sydost som omgärdning av det nya området. Inom området från 1920-talet hade ett mindre område i västra delen blivit över. Där tänkte man sig att anlägga en ceremoniplats som kunde användas för jordfästningar sommartid. På platsen skulle finnas ett stort vitt kors, en katafalk av trä samt planteringar av bergtall. Det förefaller inte ha förverkligats. På det nya kyrkogårdsområdet räknade man med 382 nya gravplatser, 16 barngravar samt fyra stora hörngravplatser som skulle reserveras för personer som församlingen särskilt ville hedra. De sistnämnda platserna blev aldrig förverkligade och inte

heller området för barngravar. Gravvårdarna skulle ryggställas mot blommande häckar som inte behövde klippas. Utmed några av gångarna skulle rosenrabatter planteras och i mitten av det kvadratiska området skulle en skulptur eller stor blomsterurna placeras.

Idag är alla gravplatser på kyrkogården, med undantag av två, insådda med gräs. Denna förändring ska ha gjorts åren 1959-60. Troligen var det i samband med denna omläggning som de linjegravsområden som tidigare fanns på den äldsta delen av kyrkogården försvann. Idag är häckar planterade mellan raderna med gravvårdar på den äldsta delen av kyrkogården. Häckarna av tuja ska ha planterats någon gång under 1980-talet.

Borgholms kyrkogård ligger en bra bit ifrån kyrkan. Därför fanns ett behov av ett gravkapell. De planer som Borgholms Krematorieförening haft hade aldrig realiserats men 1966 påbörjades planeringen av ett gravkapell. Ritningarna gjordes av Sven Boysen, Kommunernas Konsultbyrå, LRF, Kalmarkontoret samt Eriksson/Westerlund. Diskussionerna om kapellet drog dock ut på tiden. Kommunen hade planer på att bygga ett nytt reningsverk nära kyrkogården och man ville grundligt utreda hur detta skulle påverka omgivningarna. I december 1969 satte bygget igång och två år senare, i maj, invigdes S:t Elavi kapell av biskop Olof Sundby. Samma år stod också klockstapelns klar. Även den ritades av Sven Boysen och murades av Birger Ohlson.

Portstolparna som fanns vid ingången till den äldsta kyrkogårdsdelen var i dåligt skick och behövde 1972 repareras. Det visade sig dock att det inte var möjligt att laga de gamla stolparna på ett tillfredsställande sätt. De var helt enkelt för dåliga. Man fick därför tillstånd att göra kopior av de gamla stolparna. Även murarna var i behov av översyn och 1974 lades delar av muren om. En mindre sträcka som tidigare varit inhägnad med ståltrådsnät fick en ny mur ritad av trädgårdsarkitekt Harry Kolsby.

En minneslund anlades 1985. Vem som gjorde ritningarna har inom ramen för detta arbete inte gått att få fram. Arbetet med den senaste utvidgningen av kyrkogården påbörjades 1991 öster och nordost om 1950-tals delen. Ritningarna togs fram av arkitekterna Leo Eriksson och Peter Bergholm (Landskapsarkitekterna Gröna Rummet AB?). Huvudentreprenörer var SIAB, Timmernabben och Markteknik, Kalmar. Området omfattade 100 nya gravplatser varav 40 för jordbegravningar och 60 för urnor. Området stod klart 1994. Under 1990-talet har S:t Elavi kapell renoverats och en ny personalbyggnad i anslutning till vaktmästeriet iordningställt.

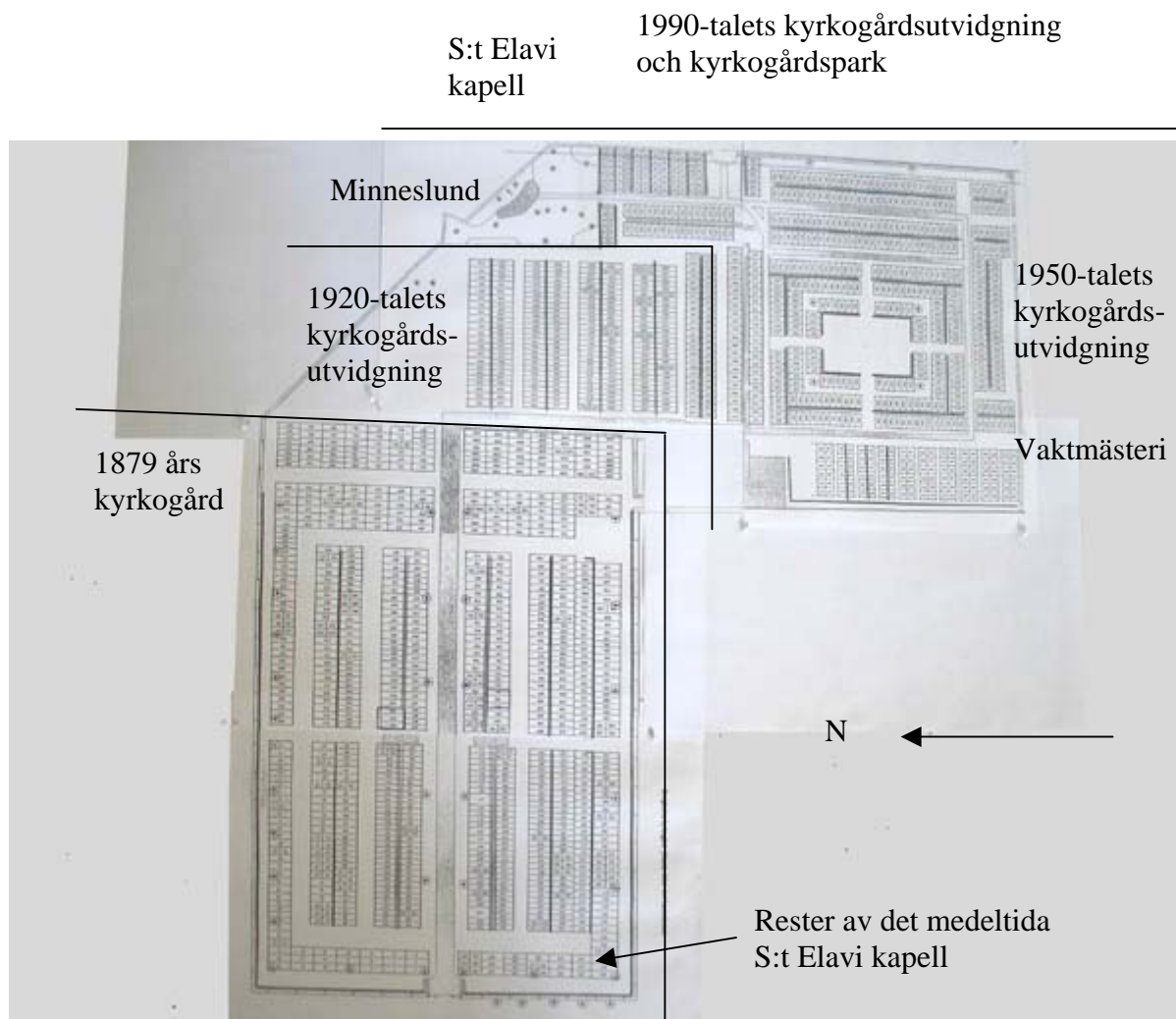
Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Borgholms kyrkogård är en plats som består flera olika delar, var och en med sin karaktär. Den äldsta delen längst i väster har genomgått flera förändringar sedan kyrkogården anlades och är idag en blandning av gammalt och nytt. Allt från höga gravvårdar från tidigt 1900-tal till moderna gravvårdar från 2000-talet. Området är en långsträckt rektangel och denna känsla förstärks av de häckar som är planterade i rektangelns längdriktning samt genom allén som delar området i två halvöar. De områden som tillkom på 1920- och 1950-talen är enhetliga, lågmälda och strikta. Häckar av olika slag har använts för att skapa mindre rum inom området men det är raka rader och räta vinklar som gäller. Häckar av olika slag används även på den del av kyrkogården som tillkom på 1990-talet men här har man också använt sig av gångar och murar för att dela av den stora ytan i mindre enheter. Här är formerna lite firare. Gångarna slingrar i mjuka krökar och häckarna är inte alltid planterade i räta vinklar mot gångar och murar.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas i samtliga väderstreck av kalkstensmur. Eftersom kyrkogården utvidgats vid flera tillfällen varierar murens ålder. Vid vaktmästeriet i kyrkogårdens södra del består omgärdningen av ett träplank. Innanför delar av muren är häckar av hagtorn eller tuja planterade

Karta över Borgholms kyrkogård. S:t Elavi kapell, klockstapeln och del av kyrkogården som tillkom på 1990-talet finns inte med på kartan.

Ingångar

I väster: Ingång till kyrkogårdens äldsta del markerad av dubbla smidesgrindar mellan stolpar av granit samt. På var sida därom en enkel svartmålad smidesgrind samt en något lägre stolpe av granit. Grindarna tillverkades till kyrkogårdens invigning 1879 och stolparna stod tidigare vid Stadstullen. I anslutning till en äldre förrådsbyggnad på kyrkogårdsdelen från 1950-talet finns en ingång med dubbla svartmålade smidesgrindar för transporter in på kyrkogården.

I öster: Infart till parkeringen vid S:t Elavi kapell. Ingen grind. Ingång till kyrkogårdsparken markerad av trägrindar med motiv av en sol mellan stolpar av kalksten. Grindarna skänktes till kyrkogården 1980 av kyrkväktaren Herman Sixtensson på hans 80-årsdag.

I söder: Ingång i anslutning till vaktmästeriet markerad av dubbla omålade trägrindar.

Kyrkogårdens ingång i väster.
(KI Borgholm kyrkog 001)

Kyrkogårdsmur, häck och trädkrans omgärdar den äldsta delen av kyrkogården. Här den södra sidan från öster.
(KI Borgholm kyrkog 012)

Vegetation

Trädkrans: Den gamla kyrkogården omgärdas i söder, väster och norr av gamla lindar.

Övrigt: På kyrkogården finns ett rikt växtmaterial framförallt av olika typer av buskar och häckar. Sorterna är häckoxbär, tuja, ölandstok, berberis, lagerhägg, spirea, måbär, avenbok och syren. Det finns, i synnerhet på den yngsta delen av kyrkogården, också flera trädplanterade t.ex. lindar, hängask, alm, rönn, lönn, ask, oxel och fågelbär.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

På den äldsta delen av kyrkogården finns en gång från ingången i väster fram till gränsen mot 1920-talets utvidgning. Denna gång är belagd med grus. Gången viker av i rät vinkel och fortsätter söderut fram till vaktmästeriet. Den är i norr belagd med grus men övergår till att markeras av två rader med kalkstensplattor i gräsmattan. Ytterligare en gång går söderut från minneslundan. De båda sist beskrivna gångarna binds samman av två gånger i nord-sydlig riktning. Även dessa markeras av två rader med kalkstensplattor. På kyrkogårdsområdet från 1990-talet förbinds del olika delarna av området med asfalterade gånger.

Gång från minneslundan mot söder. Kalkstensflisor har lagts som två spår i gräsmattan. Gången är rak och anslutande gånger möter i räta vinklar.
(KI Borgholm kyrkog 042)

Asfalterad gång genom kyrkogårdsparken i kyrkogårdens östra del. Här slingrar sig gångarna fram.
(KI Borgholm kyrkog 050)

Gravvårdstyper

På Borgholms kyrkogård finns flera olika typer av gravvårdar från mitten av 1800-talet fram till idag. Störst är variationen på den äldsta delen av kyrkogården. Mest utmärkande här är de höga stående gravvårdarna av vilka flera har en påkostad och ibland också ovanlig utformning. Inspirationen till de här vårdarnas utformning är hämtad från flera olika stilar. Det nationalromantiska inflytande märks hos vårdar med råa oslipade ytor och asymmetriska krön. Det ska föra tankarna till runstenar och andra fornnordiska lämningar. I motsats till denna typ av vårdar finns höga strama vårdar med polerade ytor. Dessa vårdar var influerade av antikens klassicistiska stildrag. Från denna stil hämtades också dekorelement som lövkransar, blomsterslingor, draperingar urnor m.m. När det gäller dekoren var också den kristna symboliken med kors, duvor m.m. en viktig inspirationskälla. I motsats till de höga stående gravvårdarna fanns låga gravvårdar som kan hitta på kyrkogårdarnas linjegravsområden. Denna typ av gravvårdar tar upp samma former och motiv som de mera påkostade gravvårdarna. På den äldsta delen av Borgholms kyrkogård ska tidigare linjegravsområden ha funnits men av dessa syns idag inga spår. Under 1930- och 40-talet förändrades gravvårdarna. De höga vårdarna ersattes av låg, breda, ibland mycket breda, vårdar. Flera kyrkogårdar införde bestämmelse som avgjorde hur höga gravvårdarna fick vara. På Borgholms kyrkogård var denna gräns en meter. De gravvårdar som blir vanliga vid den här tiden är tydligt inspirerade av de klassicistiska idealen. De är symmetriskt uppbyggda med parställda pelare eller kolonner och raka eller trekantiga krön. I mitten av 1900-talet går gravvårdarnas utformning mot en allt större enhetlighet och enkelhet. De förblir låga och med tiden allt mera rektangulära till formen. Dekoren förenklas och vanliga motiv är kors, duvor och blommor. På 1970-talet blir talldungar och soluppgångar vanliga. Under 1990-talet har utvecklingen gått mot en större frihet i utformning. Den strikta rektangulära formen har mjukats upp och dekoren har blivit mer personlig. Under hela perioden från mitten av 1900-talet fram till idag har granit i olika färger varit det material som majoriteten av gravvårdarna tillverkats av. Ett typiskt öländskt drag är förekomsten av kalkstensvårdar som här är vanligare än på fastlandet. Därutöver finns ett mindre antal vårdar av marmor, sandsten, gjutjärn, smide och glas. Två gravplatser är omgärdade, båda på den äldsta delen av kyrkogården. Den ena har en stenram och den andra gjutjärnspollare och kätting. Båda dessa gravplatser är belagda med grus. Fram till mitten av 1900-talet var det relativt vanligt att man på gravvården angav den dödes yrkestitel. Efter att ha varit omodernt i flera årtionden är denna tradition på väg tillbaka men nu i form av bilder som beskriver den dödes yrke eller intressen. I Borgholm har t.ex. en stenhuggare fått sin gravvård dekorerad med sina verktyg. Att Borgholms kyrkogård betjänat en stad blir också tydligt på kyrkogården på flera sätt. Gravvårdarna är mer påkostade och har en större variation än på en landsortskyrkogård. De titlar som användas är starkt knutna till service och verksamheter som förknippas med en stad. I en stad behöver du inte berätta varifrån du kommer. Därför finns det på Borgholms kyrkogård bara två gravvårdar där det står angivet varifrån den döde kommer.

Minneslund

Minnelunden anlades 1985 och ligger vid kyrkogårdens norra mur mellan området från 1920-talet och S:t Elavi kapell. Området har formen av en triangel och omgärdas i öster, väster och norr av låg en kalkstensmur. Innanför muren är prydnadsbuskar planterade i väster. Vid ingången växer två hamlade almar. In till minneslunden leder en gång belagd med kalkstensflisor. I norra delen finns en damm och runt denna finns plats för att placera blomstervaser. Norr om dammen växer två blågranar, prydnadsbuskar samt sommarblommor. Mellan de båda blågranarna står ett kors av trä. Väster om dammen finns ett skåp i svartmålad plåt där man kan ställa gravljus. I områdets östra del står en sten med inskription i guld. På området växer flera tallar.

Minneslunden från söder. (KI Borgholm kyrkog 043)

S:t Elavi kapell, klockstapeln och ingången till kyrkogården i öster. (KI Borgholm kyrkog 006)

Byggnader

I kyrkogårdens nordöstra hörn ligger S:t Elavi kapell. Byggnaden, invigd 1971, är uppförd i gult tegel med platt tak belagt med grön plåt. Även interiört är väggarna klädda med gult tegel. Kapellet altartavla består av stora fönster med en vacker utsikt ut över Kalmar sund. I byggnaden finns också bårhus som betjänar hela norra Öland.

Vaktmästeriet

Söder om den del av kyrkogården som tillkom på 1950-talet ligger vaktmästeriet. Här finns två byggnader. Båda är klädda med stående grönmålad träpanel och har tak belagda med rödmålad plåt. De rymmer personalutrymmen, förråd och garage. Här finns också ett enkelt skärmtak, komposter och uppställningsytor.

Gamla vaktmästeriet

I vinkeln mellan den gamla kyrkogården och den del som tillkom på 1950-talet ligger det gamla vaktmästeriet som idag används som förråd. Byggnaden har platt tak och brunmålad stående träpanel.

Övrigt

Öster om den del av kyrkogården som anlades på 1990-talet ligger en kyrkogårdspark med planteringar av buskar och träd samt gräsmattor. I norra delen av detta område finns en ceremoniplats som markeras av en träskulptur – bättre beskrivning. Intill ceremoniplatsen finns en yta som belagts med kalkstensflisor. Här finns en damm och bänkar.

En ordnad uppställningsplats för gravvårdar som plockats bort från kyrkogården saknas. Dessa står istället samlade i anslutning till vaktmästeriet.

I sydöstra hörnet av den gamla delen av kyrkogården finns än idag spår av S:t Elavi kapell som ursprungligen stod på platsen. Spåren utgörs av ett svagt förhöjt rektangulärt område. Enligt uppgift påträffas här byggnadsrester i samband med omgrävning av gravar.

Ceremoniplatsen i norra delen av kyrkogårdsparken.
(KI Borgholm kyrkog 048)

Resterna av det ursprungliga S:t Elavi kapell i sydvästra hörnet av den äldsta delen av kyrkogården. En svag, rektangulärt formad förhöjning i marken kan ses. (KI Borgholm kyrkog 057)

Beskrivning av enskilda områden med kulturhistorisk bedömning

Kyrkogården anlagd 1879

Allmän karaktär

Den äldsta delen av kyrkogården är ett rektangulärt område i kyrkogårdsområdets västra del. Upplevelsen av områdets långsträckt karaktär förstärks av den gång kantad av höga lindar som delar området i en nordlig och en sydlig del samt genom gravvårdarnas placering i ryggställda rader. Mellan dessa rader är häckar av tuja eller liguster planterade. Samtliga gravvårdar är vända mot norr eller söder. I områdets västra och östra del står vårdarna i rader utan rygghäckar. Här är majoriteten av vårdarna vända mot söder. Området har genomgått flera genomgripande förändringar. Gravplatserna var tidigare belagda med grus men alla utom två är idag insådda med gräs. Raderna med gravvårdar har troligen rätats upp och rygghäckarna har planterats. Ursprungligen ska här ha funnits linjegravsområden men av dessa ser man idag inga spår. Det tydligaste tecknet på områdets ålder är de äldre gravvårdarna som i flera fall är mycket framträdande.

Norra delen av kyrkogårdens äldsta del från öster.
(KI Borgholm kyrkog 024)

Norra delen av kyrkogårdens äldsta del från väster.
(KI Borgholm kyrkog 029)

Gravvårdstyper

På kyrkogårdens äldsta del finns flera gravvårdar som är typiska både till utformning och dekor för olika perioder från 1800-talets mitt fram till idag. Kyrkogården togs i bruk 1879 men den äldsta bevarade gravvården är från 1869. Det är ett litet gjutjärnskors som står på en stensockel i områdets sydostligaste hörn. Vården är en av flera inom en gravplats som tillhör familjen Carlsund. En möjlig förklaring skulle kunna vara att den döde flyttas hit när kyrkogården stod klar för att familjemedlemmarna skulle få vila tillsammans. Flera av gravvårdarna är påkostade och har utmärkande detaljer när det gäller material, dekor eller inskription.

En gravvård inspirerad av nationalromantikens stilideal med asymmetriskt krön och oslipade ytor. Inskriptionen väcker nyfikenhet. Vem var den älskade Hanna? Vården står i sydost på den äldsta delen av kyrkogården. (KI Borholm kyrkog 013)

Påkostat gravplatsarrangemang med stenram, urnor och grusbeläggning. Vården är över kronfogden ? som dog 1921. (KI Borholm kyrkog 015)

Gravvård över apotekare Backman död 1947. Vårdens utformning är typisk för sin tid fränsett porträtt medaljongen. (KI Borholm kyrkog 017)

Modern gravvård av glas och sten. Att smycka gravplatsen med blommor, lyktor, stenar, små skulpturer, leksaker m.m. blir allt vanligare. (KI Borholm kyrkog 026)

Majoriteten av vårdarna är av svart eller grå granit men även röd förekommer. Det är också vanligt med vårdar av kalksten. Utöver dessa material finns en vård av sandsten och marmor, tre av marmor, ett gjutjärnskor, två av smide, två av sten och glas samt en mycket ovanlig gravvård av kalksten med en mosaikinläggning. Troligen har samtliga äldre familjegravplatser tidigare varit omgärdade och belagda med grus. Idag finns endast två av dessa kvar. Den ena,

på södra sidan om mittgången, är ett påkostat arrangemang med stenram runt gravplatsen. Den andra, på norra sida av gången, har en kraftig järnkätting och pollare av gjutjärn. Att ange den dödes yrkestitel är mycket vanligt framförallt på de lite äldre vårdarna. Titlarna visar på högre tjänstemannatitlar t.ex. häradshövding, professor, provinsialläkare och tulluppsyningsman men också olika titlar inom hantverk och handel t.ex. virkeshandlare, sömmerska, målarmästare och kopparslagarmästare. Den vanligaste titeln är trädgårdsmästare medan titlar som badmästare, castellan, fyrmästare och rorgångare knyter an till verksamheter som varit utmärkande eller centrala för Borgholm. På två gravvårdar anges den dödes hemort som i båda fallen är Borgholm.

V. häradshövdingen och rådmannen i Kalmar Fridolf Lekanders familjegrav. Lekander dog 1882. Vården är av kalksten och har en vacker och ovanlig utformning med en mosaikinläggning föreställande två händer som släpper en fågel mot himlen. (KI Borgholm kyrkog 018)

Efter att ha varit omodernt under en tid börjar det nu på nytt bli vanligare att ange den dödes yrkestitel. Nu mera görs det dock ofta med hjälp av bilder. Här en stenhuggares gravvård. (KI Borgholm kyrkog 030)

Övrigt

Den ovanliga gravvården av kalksten med inläggningar av mosaik är v. häradshövdingen och rådmannen i Kalmar Fridolf Lekander, död 1882, och hans familjs gravvård. Mosaiken föreställer ett par händer som släpper en fågel mot skyn. Vem som utfört arbetet är inte känt. Familjen har sin gravplats i sydöstra hörnet av kyrkogården.

Kulturhistorisk bedömning

Området utgör kyrkogårdens äldsta del. Det har genomgått flera stora förändringar. De köpta gravplatsernas grusbelagda yta och omgärdningar har tagits bort. Området har såtts in med gräs och gravvårdarna har placerats i ryggställda rader med häckar emellan. De linjegravsområden som fanns är idag bort. Kvar finns flera äldre och speciella typer av gravvårdar. Dessa vårdar har såväl stilhistoriska som hantverksmässiga värden. På många av dem finns den dödes yrkestitel angiven vilket ger vårdarna ett person- och lokalhistoriskt värde. Ett par gravplatser har kvar sin omgärdning och grusbeläggning. Dessa bör bevaras som exempel på en form av gravplatsarrangemang som tidigare varit vanlig på kyrkogården. De äldsta gravvårdarna från 1870-talet, vårdar av gjutjärn samt kalkstensvården med mosaikinläggning ska införas på församlingens inventarieförteckning.

Utvidgning 1920-talet

Allmän karaktär

Detta område ligger rakt öster om den äldsta delen av kyrkogården och omfattar fem nästan lika långa ryggställda rader med gravvårdar. Mellan raderna är häckar av tuja planterade.

Vårdarna är vända mot norr eller söder. Eventuellt kan man i de södra delarna av området se rester av ett linjegravsområde men det är inte helt klarlagt. Karaktären är enkel och enhetlig.

På området från 1920-talet står gravvårdarna ryggställda mot häckar av tuja. (KI Borgholm kyrkog 035)

Gravvårdstyper

Den äldsta gravvården i området är daterad till 1926. Denna och ett fåtal andra gravvårdar från 1920-talet finns i norra delen av området. De är lite högre än övriga vårdar. Majoriteten av vårdarna är från perioden 1930-talet till 1950-talet. De har en för sin tid typisk utformning med låga vårdar med tydlig klassicistisk prägel. Området har dock lagts om under senare tid varför det även finns vårdar av senare datum. Materialet är främst grå granit men det finns också vårdar av svart och röd granit samt kalksten. En vård är av smide och en kombinerar smide och glas. Yrkestitlar är vanliga. Titlar kopplade till handel och hantverk dominerar t.ex. sotarmästare, skomakarmästare, köpman och järnhandlare. Här finns också titlar med koppling till sjöfarten och järnvägen t.ex. lotsförman och banmästare. Modernare exempel på titlar är radiotekniker och bilinstruktör.

Övrigt

I kvarteret ligger hovfotografen Bengt Nilsson som dog 1992 begravd.

Kulturhistorisk bedömning

Området har en noga ordnad och samtidigt enkel utformning med gravvårdarna placerade i ryggställda rader. Denna utformning bör bevaras. Möjligen har det i områdets södra del funnits ett linjegravsområde men av detta syns idag inga tydliga spår. Eftersom området är relativt litet ger det intryck av att ha varit en tillfällig lösning för att lösa behovet av gravplatser. Gravvårdarna i området är med sin dekor och utformning typiska för tiden och bidrar till områdets karaktär. På flera av vårdarna finns den dödes yrkestitel angiven vilket ger dem ett såväl lokal- som personhistoriskt värde.

Utvidgning 1950-talet

Allmän karaktär

Området ligger i kyrkogården södra del och har en för kyrkogårdar något annorlunda utformning. Gravvårdarna är placerade i ryggställda rader och några av dessa ryggställda rader i områdets mitt bildar en rektangel. I rektangelns fyra hörn är hängaskar planterade och i mitten finns en öppen gräsyta med en solvisare och bänkar. Mellan raderna av gravvårdar är häckar av olika slag planterade. Här finns häckar av tuja, ölandstok, berberis, häckoxbär och lagerhägg. Två områden för urngravplatser finns i väster och nordost. Eftersom de flesta

häckarna är låga har man en god överblick över området. Detta i kombination med de låga gravvårdarna ger området en regelbundenhet.

En del av området från 1950-talet är anlagt i rektanglar där gravvårdarna är ryggställda med häckar t.ex. ölandstok och lagerhägg är planterade. I en av rektanglarna är sorgaskar planterad i hörnen. (KI Borgholm kyrkog 036)

Området från 1950-talet fotograferat från sydost. Gravvårdarna är låga och har en enkel dekor vilket är typiskt för 1900-talet andra hälft. (KI Borgholm kyrkog 040)

Gravvårdstyper

Den äldsta gravvården i området är från 1958 och de yngsta från 2005. Majoriteten av gravvårdarna är låga och rektangulära till sin utformning. Dekoren är typisk för olika årtionden under 1900-talets andra hälft. På urngravsområdet är vårdarna mindre men form och dekor överrensstämmer med kistgravplatsernas vårdar. Den äldsta urnvården är från 1966. Materialet är framförallt grå och röd granit men även svart förekommer. Det finns också flera vårdar av kalksten men det är inte så vanligt som på de äldre delarna av kyrkogården. Yrkestitlar är relativt vanligt med tanke på vilken tidsperiod gravvårdarna är ifrån. Liksom i de äldre kvarteren är det titlar med koppling till handel, hantverk och tjänsteyrken som dominerar. Den vanligaste titeln är byggmästare men här finns också titlar som diakonissa, adjunkt, lokförare, mejeridisponent, källarmästare och hovkapellist. På en gravvård finns angivet varifrån den döde kommer.

Kulturhistorisk bedömning

Området företräder både typiska och atypiska drag för en kyrkogårdsanläggning vid den här tiden. Typiska för tiden är de ryggställda raderna med häckar emellan. Atypiska är de rektangulära rader med gravvårdar i områdets mitt. Man har också valt att arbeta med flera olika typer av häckar. Vanligen använder man sig av två möjligen tre olika arter. Här finns fyra olika arter. I det fortsatta bruket av området bör den ursprungliga anläggningsformen bevaras eftersom denna visar på en viktig del i utvecklingen av Borgholms kyrkogård. Gravvårdarna är låga och rektangulära med dekor typisk för olika årtionden. Även i detta område finns den dödes yrkestitel angiven på flera gravvårdar vilket ger dem ett lokal- och personhistoriskt värde. Ett nytt, tidstypiskt inslag är områdena för urngravplatser. Dessa visar på hur begravningstraditionen förändrades i mitten av 1900-talet.

Utvidgning 1990-talet

Allmän karaktär

Denna del av kyrkogården är den senast tillkomna. Stora delar av området har ännu inte tagits i bruk. De platser som tagits i bruk ligger i områdets norra del. Inom området finns platser för både kistor och urnor. Här har de strikta räta vinklarna luckrats upp en del. Gången som leder

genom området, låga murar och rygghäckar hjälper till att dela in området i mindre rum. Gravvårdarna är placerade i ryggställda rader i vinkel mot gången. Häckarna är bl.a. av spirea, avenbok och måbär. Området har en modern karaktär med en mjukare anläggningsform och större avskildhet.

1990-talets utvidgning av kyrkogården från norr.
(KI Borgholm kyrkog 045)

Kalkstenmurar avdelar den nya kyrkogårds delen i flera rum. Söder om kyrkogården, i fonden syns en av vaktmästeriets byggnader. (KI Borgholm kyrkog 046)

Gravvårdstyper

Den äldsta urngravvården är från 1994 och den äldsta kistgravvården från 1995. Vårdarna är fortfarande låga men de rektangulära formerna har mjukats upp och variationen är större. Yrkestitlar eller den dödes hemort finns inte angivet på någon av gravvårdarna.

Kulturhistorisk bedömning

Området har en för tiden typisk utformning med en mjukare plan än de äldre delarna av kyrkogården. Bland gravvårdarna märks än större frihet i utformningen än under 1900-talets andra hälft.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET

Kyrkogården i Borgholm präglas av församlingens kontinuerliga användning sedan den anlades 1879. Vid tre tillfällen har utvidgningar av kyrkogården genomförts, i slutet av 1920-talet, 1950-51 och 1991, vilka alla satt sin prägel på helheten. Gränserna mellan de olika områdena är tydliga med undantag av gränsen mellan 1920-talets och 1950-51 års utvidgning. Från den äldsta delens strikta, klassicistiskt inspirerade kyrkogård via 1920- och 1950-talens väl sammanhållna områden till 1990-talets friare anläggningsformer. Var och en av dessa fyra delar rymmer olika värden som är viktiga att lyfta fram. Genomgående är det av vikt att gångsystem, häckar och allmän utformning bibehålls då dessa visar på särdrag från de olika delarnas anläggningstid.

Den äldsta delen av kyrkogården har genomgått flera förändringar t.ex. har gravplatser såtts in med gräs och linjegravsområden tagits bort. Kvar av den ursprungliga strukturen finns huvudgången med lindallén och de äldre påkostade gravvårdarna. På området från 1920-talet slår ett rationellare tänkande igenom med ett effektivt utnyttjande av området och enhetligt låga gravvårdar. Samma tankar både när det gäller planläggningen av området och när det gäller gravvårdarnas utformning finns i området från 1950-talet. Här har man dock valt att bryta upp de enhetligt raka raderna med gravvårdar med ett rektangulärt mönster. I anläggningens utformning och gravvårdarnas utformning kan man avläsa det framväxande folkhemmets strävan efter social utjämning. Den senast tillkomna delen av anläggningen från 1990-talet visar på den nya tiden kyrkogårdsanläggning. Anläggningsformen är friare och man har inte full överblick över hela området.

På begravningsplatsen har människor gravsatts sedan 1870-talet fram till idag. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningsstraditioner och synen på döden. De enstaka gravvårdarna och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. Den öländska traditionen att arbeta med kalksten syns på kyrkogården genom att gravvårdar av kalksten här är vanligare än på fastlandet. Gravvårdarna rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdsnamn och titlar. På Borgholms kyrkogård är sällan ort- eller gårdsnamn angivna på gravvården. Detta är typiskt för stadskyrkogården och skiljer den från landsortskyrkogård. Här har det inte varit så viktigt att säga var man hör hemma. Titlarna på gravvårdarna berättar om näringar och verksamheter som varit viktiga i staden, som trädgårdsmästare, hamnmästare, stenhuggare, badmästare, sömmerska, färghandlanden, byggmästare, och apotekare. I många av de enstaka gravvårdarna finns kulturhistoriska värden att tillvarata.

Borgholms kyrkogård är på flera sätt en typisk stadskyrkogård. Avsaknaden av ort- eller gårdsnamn, avståndet mellan kyrkan och begravningsplatsen, typen av yrkestitlar samt ett för de olika tiderna modernt tänkande när det gäller såväl anläggningens form som gravvårdarnas utformning visar på detta. Man skiljer sig också från majoriteten av de öländska kyrkogårdarna. Flertalet av dessa har anlagts redan under medeltid i anslutning till sockenkyrkan. Många av dem har aldrig utvidgats. De har behållit en naturlig utformning som varit självklar p.g.a. platsens utseende. Borgholms kyrkogård är en anlagd kyrkogård som redan från början hade en noggrann plan som reglerade platsens utformning.

En viktig del av begravningsplatsens karaktär utgörs av växtmaterialet. På Borgholms kyrkogård är det främst lindarna på den äldsta delen av kyrkogården samt häckarna på området från 1920- och 50-talen som är mest framträdande. Viktiga för platsen är också

kapellet och klockstapeln.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i förvaltningen av begravningsplatsen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens struktur som sådan med tidsskikten, som speglar olika skeden i kyrkogårdens utveckling.
- Borgholms kyrkogård skapar tillsammans med S:t Elavi kapell en värdefull kulturmiljö i Borgholm.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Lantmäteriet

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammaskjöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Petersson KG och Pettersson K. Borghs kyrka, artikel av M. Johnson och K. Jönsson i Kalmar län 1975

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter kyrkogårdsvaktmästare Roger Sunesson.